

УДК 373.2+373.3]:[37.016:82-1

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1562-1573](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1562-1573)

Фурман Ольга Федорівна кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія, 69000, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, тел.: (061) 283-20-01, <https://orcid.org/0000-0003-4353-6166>

НАСТУПНІСТЬ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ СПРИЙМАТИ Й АНАЛІЗУВАТИ ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

Анотація. У статті описано особливості сприймання й усвідомлення поетичних творів дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку відповідно до їхніх вікових особливостей на засадах наступності.

Зазначено, що сприймання й усвідомлення поетичних творів зумовлене віковими особливостями дитини, оскільки її емоційно-чуттєва сфера, яка особливо важлива для сприймання лірики, формується в процесі онтогенезу. Стверджено, що лише за умови сформованої здатності до узагальненого, понятійного розуміння значення слів, що означають складні поняття та внутрішні якості, дитина зможе належно сприймати поезію.

Охарактеризовано стан розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку відповідно до її віку. Зазначено, що з шостого року життя за умови нормотипового розвитку дитина здатна розуміти інтонаційний малюнок художнього твору, здійснювати елементарний художній аналіз твору словесного мистецтва, в неї розвинулася певною мірою емоційно-чуттєва сфера, зв'язне мовлення. Для дітей цього віку більш доступною є епічна поезія, яка має сюжет.

Зазначено, що робота над поетичними творами в першому циклі початкового навчання є пропедевтичним етапом для навчання дітей сприймати та аналізувати поезію, у другому – набуває літературознавчого характеру.

Стверджено, що учень молодшого шкільного віку здатний до аналізу почуттів та емоцій, вміє про них роздумувати, обґрунтовувати свою думку. Особливістю вивчення поетичних творів є використання елементів лінгвістичного аналізу тексту поезії на всіх мовних рівнях.

Визначено, що робота над поетичними творами має дослідницький характер, у цілому спрямована на формування мовної особистості

учня, зокрема його художнього стилю. Аналіз тексту спрямований на поглиблене розуміння образу-переживання, формування умінь переводити суб'єктивні емоції в загальнолюдські, типові, розуміти авторську позицію. У процесі роботи над твором розвивається образне, понятійно-логічне та критичне мислення.

Зазначено, що інтерес учнів до поетичних творів потрібно постійно цілеспрямовано розвивати, залучаючи дитину до читання поезій, зустрічей з поетами, самостійної поетичної творчості, оскільки поезія збагачує духовний світ особистості, має людинотворчий характер.

Ключові слова: художня література, поетичний твір, лірика, ліричний герой, віршована форма, образні засоби, емоційно-чуттєва сфера, емоції, художній аналіз, інформація тексту.

Furman Olha Fedorivna Candidate of Philology Sciences, senior lecturer of social and human sciences, Khortytsia National Academy, Science Campus St., 59, Zaporizhzhya, tel.: (061) 283-20-01, <https://orcid.org/0000-0003-4353-6166>

CONTINUITY IN TEACHING CHILDREN OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE TO PERCEIVE AND ANALYZE POETIC WORKS

The abstract. The article describes the peculiarities of perception and awareness of poetic works by children of preschool and primary school age in accordance with their age characteristics on the basis of continuity.

It is noted that the perception and awareness of poetic works is determined by the age characteristics of the child, since his/her emotional and sensory sphere, especially important for the perception of lyrics, is formed in the process of ontogenesis. It is argued that only with an established ability for a generalized, conceptual understanding of the meaning of words meaning complex concepts and internal qualities, a child will be able to perceive poetry.

The state of development of the emotional and sensory sphere of a preschool child in accordance with his/her age is characterized. It is noted that from the sixth year of life, with normotypical development, a child is able to understand the intonation pattern of a work of art, carry out an elementary artistic analysis of a work of verbal art, he/she has developed, to a certain extent, an emotional-sensory sphere and coherent speech. For children of this age, epic poetry that has a plot is more accessible.

It is noted that work on poetic works in the first cycle of primary education is a propaedeutic stage for teaching children to perceive and

analyze poetry, in the second cycle it acquires a literary nature.

It is stated that a student of primary school age is able to analyze feelings and emotions, is able to reflect on them, and justify his/her opinion. A feature of the study of poetic works is the use of elements of linguistic analysis of the text of poetry at all linguistic levels.

It has been determined that work on poetic works is of a research nature and is generally aimed at developing the student's linguistic personality, in particular his/her artistic style. Text analysis is aimed at an in-depth understanding of the image-experience, developing the ability to translate subjective emotions into universal, typical ones, and to understand the author's position. In the process of working on a work, figurative, conceptual, logical and critical thinking develops.

It is noted that students' interest in poetic works should be constantly purposefully developed, involving the child in reading poetry, meetings with poets, independent poetic creativity, since poetry enriches the spiritual world of an individual and has a human-creating character.

Keywords: fiction, poetic work, lyrics, lyrical hero, poetic form, figurative means, emotionally sensual sphere, emotions, artistic analysis, text information.

Постановка проблеми. Сучасна дитина щодня сприймає великий потік інформації з різних джерел, серед яких важливе місце посідає художня література. З текстами красного письменства розпочинається знайомство в родині, у подальшому – під час навчання в закладах освіти. У сучасній школі твори художньої літератури досліджують на уроках літературного читання, одним із завданням яких є формування вмій взаємодіяти з текстами різних видів.

Серед різноманіття родів, жанрів та видів художньої літератури, з якими ознайомлюються діти дошкільного та молодшого шкільного віку, вирізняються поетичні твори, до сприймання яких треба дитину готувати, починаючи з періоду раннього дитинства. Розгляд поетичних творів сприяє формуванню загальнолюдських цінностей, життєвих узагальнень, вихованню ціннісного ставлення до держави, рідного краю (громадянська лірика), довкілля (пейзажна лірика), формуванню розуміння гумору (віршовані гумористичні твори) та ін. Вивчення поезій як виду словесного мистецтва впливає на становлення художнього мовлення, формує мовленнєве чуття, оскільки таким творам властиве багатство художніх засобів, особлива ритмомелодика, наявність рими. Тексти віршів навчають думати, розуміти світ та себе. На нашу думку, особистість, у якої через поетичні тексти формується

здатність сприймати світ чуттєво, розуміти почуття та емоції інших, піднімається вище у своєму духовному розвитку. Аналізуючи поезію, характеризуючи ліричного героя, дитина заглиблюється в змістовно-підтекстову та змістовно-концептуальну інформацію поетичних творів. Описане вище наповнює змістом комунікативну, читацьку, культурну, соціальну, громадянську, екологічну компетентності.

Посилують значущість розгляду теми наші спостереження, що не всі діти молодшого шкільного віку здатні повноцінно сприймати лірику, адже основою для її розуміння є належна сформованість емоційно-чуттєвої сфери читача, наочно-образного мислення, уяви, емоційного інтелекту, зокрема емпатійних здібностей, мовного чуття до сприймання краси слова, навичок виразного читання. Діти дошкільного віку можуть мати труднощі у виразному читанні поетичних творів через неусвідомлення загального характеру тексту, невміння передавати голосом різні типи інтонації. Інтонаційний малюнок їхнього читання невиразний, одноманітний, вони не достатньо вправно використовують логічні наголоси, не вміють змінювати мелодію голосу, тембр. Дитина декламує вірш наспівно, слова розбиває на склади, протягуючи голосні. Таке читання свідчить про те, що діти більше захоплюються не змістом, глибиною почуттів, а звучанням вірша, підсвідомо намагаючись передати його особливий ритм та форму. Методично вправна робота над аналізом тексту поезії та виразністю зможе сформувати цю важливу якість.

Розкриття методичних підходів до реалізації принципу наступності в роботі над поетичними творами між дошкільною та шкільною ланками освіти сприятимуть більш якісному формуванню комунікативної та читацької компетентностей, а саме навчанню досліджувати й розуміти поезію, образно мислити, пізнавати світ емоцій та почуттів, зв'язно висловлюватись, отримувати задоволення від читання, розвивати творчі здібності та ін. Усвідомлення тяглості формування таких умінь уможливорює здійснювати вчителю аналіз змістової інформації ліричного твору, спираючись на здобуті компетенції учнів у дошкільному віці та враховуючи вікові особливості учнів молодшого шкільного віку. Вихователь також зможе окреслити зміст своєї роботи на перспективу для більш успішного подальшого навчання дітей у школі. Ці аспекти зумовлюють актуальність вивчення порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-методичній літературі розроблене достатнє теоретико-практичне підґрунтя, яке сприяє подальшому осмисленню проблеми опрацювання

поетичних творів в закладах освіти. Так, методичні підходи до вивчення поетичних творів розглянуті в контексті академічної методики навчання читання в початковій школі, розвитку зв'язного мовлення (М. Вашуленко, С. ОДорошенко, О. Савченко). Науковці та вчителі-практики актуалізували тему через дослідження шляхів розв'язання проблем, пов'язаних з вивченням ліричних творів у початковій школі (Н. Грона, Е. Пелешок, Т. Шевчук), порушували тему під час розгляду прийомів заучування віршів, зокрема використання зорових опор – методу піктограм (М. Діброва, Н. Коломійченко). Однак, на нашу думку, психолого-методичні засади навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку сприймати й аналізувати поетичні твори з огляду на їхні вікові особливості розроблені в науці фрагментарно.

Мета статті – описати особливості сприймання й усвідомлення поетичних творів дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку відповідно до їхніх вікових особливостей на засадах наступності.

Матеріалом для дослідження стали Типові освітні програми, розроблені під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна, підручники початкової школи з української мови та читання, програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля”.

Виклад основного матеріалу. Поетичні твори розглядаємо як різновид словесного мистецтва, що протиставляється прозі. Поезія має особливу віршовану форму (рядок, строфа, ритм, рима, наголос та ін.), образну мову, характеризується створенням поетичного образу. Серед таких творів вирізняється лірична поезія, у якій зовнішній світ відображається через почуття, переживання та думки автора. Персонажем лірики є ліричний герой – образ, який виникає під враженнями змісту твору.

Сприймання й усвідомлення поетичних творів зумовлене віковими особливостями дитини, оскільки її емоційно-чуттєва сфера, яка особливо важлива для сприймання лірики, формується в процесі онтогенезу.

Так, програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” визначає літературну діяльність складовою художньо-продуктивної діяльності. Аналізуючи її зміст, доходимо висновку, що на 3-му році життя розуміння мовлення є недосконалим, однак дитина здатна захопитися слуханням літературних текстів, доступних для її віку. Вона може повторити за дорослими нескладні віршики, пісеньки, розглянути ілюстрації; у дітей формується здатність до співпереживання [1, с. 38].

Починаючи з 4-го року життя дитина може розрізнити прозовий і поетичний текст, відчутти інтонацію та наслідувати її, проявити свою

емоцію щодо ставлення до героїв. Однак дитина цього віку здебільшого не розуміє переживань героя та мотивів його поведінки [1, с. 85]. Враховуючи зазначене, Програма спрямовує на вивчення віршів напам'ять, утримання їх в пам'яті. Посилюються вимоги до виразного читання текстів, зокрема, розуміння й передавання голосом доступних для дітей цього віку почуттів – радості, суму; питальної інтонації, формування відчуття ритму та рими, дотримання логічних наголосів [1, с. 86]. У цьому віці формується розуміння багатозначного значення окремих слів, що є важливим для сприймання художніх текстів, зверненого мовлення. Основним прийомом стає заучування поетичних творів зі слів мовця, наслідуючи його виразне читання. Поетичні твори мають відповідати віковим особливостям дитини щодо лексики та граматичної будови речень, викликати емоційний інтерес.

Для дитини 5-го року життя властиві цікавість до слова, емоційний відгук на нього, здатність до співпереживання, вона може встановлювати причинові зв'язки в сюжеті, оцінити вчинки персонажів. Програма ставить завдання залучати дітей до читання поетичних творів, під час виразного читання вчити передавати загальний характер твору, інтонаційно виразно відтворювати діалоги, супроводжуючи виразними рухами [1, с. 145]. Дитина 5-го року життя під час виразного читання здатна передавати голосом характер поетичних творів – ліризм, урочистість, радість, сум, гумор; виділяти важливі слова (логічні наголоси), робити паузи. У цьому віці треба звертати увагу на засоби художньої виразності (порівняння, епітети, метафори) без уведення термінів, вчити вживати такі засоби у власному мовленні.

У дитини старшого дошкільного віку помітний поступ у сприйманні й осмисленні літературних текстів. Дитина 6-го року життя здатна усвідомлювати події, яких не було у власному досвіді, співчувати, розуміти мотиви поведінки, свідомо ставитися до авторського слова, виокремлювати образне мовлення. Старший дошкільник здатний під час роботи над текстом дати відповіді на запитання репродуктивного, оцінного характеру, встановити елементарні причиново-наслідкові зв'язки. Діти можуть виявляти самостійність, ініціативність. Однак, зауважують автори програми, зміст віршів повинен бути дитині цікавим, заучування напам'ять – вмотивованим. Освітнім завданням є формування здатності до елементарного художнього аналізу, чіткого, осмисленого, виразного читання віршів напам'ять.

Спостерігаємо посилення уваги до виразного читання дітей 6-го року життя. Так, Програма націлює на розвиток мовленнєвого чуття

сприймати інтонаційний малюнок поетичного тексту, мелодійність, ритмічність, володіння силою, висотою голосу під час виразного читання, мовленнєво-творчих здібностей [1, с. 216]. Зазначимо, що в 6-7 років діти оволодівають узагальнювальними значеннями слів, що означають складні поняття та якості (добрий, злий, хитрий); почуття, переживання, стани (радість, чесність, хитрість) [4].

Таблиця 1

Розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку

	Характеристика стану розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку
3-й рік життя	Формується здатність до переживання; дитина здатна захопитися слуханням літературних текстів, доступних для її віку.
4-й рік життя	Здебільшого повноцінно не розуміє переживань героя та мотивів його поведінки; розуміння й передавання голосом радості, суму, питальної інтонації; формування відчуття ритму та рими, дотримання логічних наголосів.
5-й рік життя	Дитина здатна до співпереживання; властиві цікавість до слова, емоційний відгук на нього; може передати голосом характер поетичних творів – ліризм, урочистість, радість, сум, гумор.
6-й рік життя	Здатна до співчуття, розуміння та передавання емоцій, може усвідомлювати мотиви поведінки, свідомо ставитися до авторського слова, виокремлювати образне мовлення; формується здатність усвідомлювати зміст складних почуттів, переживань. Під час роботи над текстом дитина здатна здебільшого дати відповіді на запитання репродуктивного, оцінного характеру, встановити елементарні причиново-наслідкові зв'язки.

Таблиця: власна розробка автора

Таким чином, спостерігаємо опис динаміки розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку, спрямування навчальної

діяльності на розвиток творчої уяви та мислення дошкільника, уваги до слова, навичок виразного читання. Водночас дитина цього віку ще не має належного досвіду та знань, щоб глибоко розуміти емоції й почуття свої та інших. Готовність до аналізу ліричних творів залежить від оволодіння дітьми певним рівнем засвоєння значення слова. Тільки за умови сформованої здатності до узагальненого, понятійного розуміння значення слів, що означають складні поняття та внутрішні якості, дитина зможе належно сприймати поезію. З 6-го року життя за умови нормотипового розвитку дитина здатна до розуміння інтонаційного малюнку художнього твору, до елементарного художнього аналізу твору словесного мистецтва, оскільки в неї розвивається емоційно-чуттєва сфера, мовлення. Для дітей цього віку більш доступною є епічна поезія, яка має сюжет, зрозуміла дітям.

Важливо не лише такий зміст декларувати, а й впроваджувати в життя, адже з початком шкільного навчання розпочинається новий етап роботи, спрямований на вивчення поетичних творів на вищому рівні, який передбачає смисловий, структурний та образний (художній) аналіз поезій. Набуті компетентності сприймання, аналізу, виразного читання поетичних творів стають основою для роботи описаного змісту в подальшому навчанні.

Віршовані твори широко представлені в підручниках для учнів початкових класів. У період навчання грамоти в букварях подані здебільшого сюжетні поетичні твори малих фольклорних жанрів (загадки, лічилки, пісні), невеликі за обсягом та нескладні за змістом авторські поезії, доступні для віку дітей. Діти читають про Батьківщину, сім'ю, живу й неживу природу, дітей, шкільне життя, дружбу, пригоди та ін. Робота над творами спрямована на формування рефлексивного досвіду (учень висловлює власне ставлення до прочитаного: оцінює вчинок, персонажа, висловлюється про те, які епізоди найбільше запам'яталися, вразили); звертає увагу на мовні засоби, пояснюючи з допомогою вчителя, якими словами в тексті автор описує характер героя, його зовнішність, передає красу природи і т. ін. [2, с. 8]. Під час аналізу тексту дитина цього віку здатна проаналізувати ще в основному лише змістовно-фактуальну інформацію (фактичний зміст текстів), підтекстову, закодовану інформацію осмислити їй важче, програма таких вимог не ставить.

У підручниках з літературного читання для 2 класу, автором яких є О. Савченко, 65% творів – це вірші. Програма орієнтує на навчання дітей цього віку пояснювати значення більшості слів, ужитих у прямому та переносному значеннях, що важливо для розуміння

поетичних творів; визначати емоційний настрій твору; підвищує вимоги до виразного читання, зокрема розвитку технічної та просодичної сторони мовлення. Під час аналізу та інтерпретації змісту тексту вчимо, окрім фактичного змісту, визначати основні думки твору; продовжуємо роботу над словом, розпізнаючи, називаючи в тексті яскраві, образні слова, вислови; навчаємо розповідати про свої загальні враження, почуття від прочитаного, пов'язувати зміст прочитаного зі своїми знаннями, попереднім читацьким, а також власним життєвим емоційно-чуттєвим досвідом.

Таким чином, робота над поетичними творами в першому циклі початкового навчання (1-2 класи) є пропедевтичним етапом для навчання дітей сприймати та аналізувати поезію. Окрім формування вмінь засвоювати фактичний зміст таких творів, готуємо емоційно-чуттєву сферу дітей до їх сприймання, збагачуючи їхній емоційний та чуттєвий досвід, вчимо через художні тексти аналізувати досвід інших.

У другому циклі навчання (3-4 класи) робота над поетичними творами набуває літературознавчого характеру. Учні ознайомлюються з різними видами поезії (вірші пейзажні, ліричні, сюжетні, фантастичні, гумористичні; вірші-загадки, акровірші, скоромовки, віршовані байки); поглиблюються та розширюються знання про жанрові особливості віршів (наявність рими, ритму, поділ на строфи – без уживання терміна). Вчимо школярів розуміти поетичні твори, виразно читати їх, образно мислити, загиблюватися в складну почуттєву палітру твору.

Так, під час читання вголос, декламування напам'ять відповідно до змісту художнього твору пропрацьовуємо інтонаційні мовленнєві засоби виразності (тон, сила голосу, логічний наголос, темп мовлення). Учні цього віку готові до повноцінного усвідомлювання фактичної, концептуальної, підтекстової (з допомогою вчителя) інформації поезії. Вчимо висловлювати перші враження щодо прослуханого (що сподобалось, здивувало, який настрій викликав твір), висловлювати рефлексивні судження у зв'язку з прочитаним.

Програма з читання орієнтує на проведення більш глибокого дослідження художніх засобів виразності. Зясовуємо роль в тексті яскравих, точних, образних висловів, художніх описів, розширюємо і поглиблюємо уявлення про епітет, порівняння, метафору, їх роль у тексті; формуємо уміння визначати загальний настрій та тональність твору, зміну емоційного настрою персонажів, внутрішній стан героя, його почуття; під час діалогічної взаємодії з текстом розвиваємо вміння висловлювати оцінні судження, почуття щодо подій, вчинків персонажів, описів у художньому творі; вчимо пояснювати свою зацікавленість твором, говорити про свої емоції [2].

Таблиця 2

**Характеристика змісту роботи над поетичними творами за
циклами навчання в початковій школі**

	Характеристика змісту роботи над поетичними творами
Перший цикл навчання (1-2 класи)	Пропедевтичний характер роботи. Вчимо передавати загальні враження, почуття від прочитаного, пов'язувати зміст прочитаного зі своїми знаннями, власним життєвим емоційно-чуттєвим досвідом. Формуємо рефлексивний досвід. Вирізнення слів, якими автор передає красу природи. Дитина цього віку здатна проаналізувати в основному лише змістовно-фактуальну інформацію (фактичний зміст текстів).
Другий цикл навчання (3-4 класи)	Робота над поетичними творами набуває літературознавчого характеру. Учні ознайомлюються з різними видами поезії; поглиблюються та розширюються знання про жанрові особливості віршів. Проведення більш глибокого дослідження художніх засобів виразності. Формування вмінь визначати загальний настрій та тональність твору, зміну емоційного настрою персонажів, внутрішній стан ліричного героя, його почуття; під час діалогічної взаємодії з текстом розвиваємо уміння висловлювати оцінні судження, емоції. Учні цього віку готові до повноцінного усвідомлювання фактичної, концептуальної, підтекстової (з допомогою вчителя) інформації поезії.

Таблиця: власна розробка автора

Отже, учень молодшого шкільного віку здатний до аналізу почуттів та емоцій, розкритих у тексті, вміє про них говорити, роздумувати, обґрунтовувати свою думку. Особливістю вивчення поетичних творів в 1-4 класах є використання елементів лінгвістичного

аналізу тексту поезії на всіх мовних рівнях. Така робота має дослідницький характер, у цілому спрямована на формування мовної особистості учня, зокрема його художнього стилю. Вчимо поглиблено розуміти образ-переживання, переводити суб'єктивні емоції в загальнолюдські, типові, розуміти авторську позицію. У процесі роботи над твором розвивається образне, понятійно-логічне та критичне мислення.

Висновки. Суть викладеного дає підстави ствердити, що робота над формуванням умінь сприймати та аналізувати поетичні твори здійснюється на засадах загальнодидактичних принципів наступності й перспективності. Педагог має забезпечити поступовий розвиток компетентності аналізувати й сприймати тексти поезії від дошкільної ланки освіти до початкової. Здатність до сприймання й аналізу віршів залежить від розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини. Оскільки з шостого року життя вона може розуміти складні почуття, внутрішні переживання, настрої, можемо пропонувати для аналізу твори більш глибокого ідейно-художнього змісту. Важливо саме в цей період закласти основи вдумливого та виразного читання, емпатії, уваги до краси слова, розвинути естетичні почуття.

Під час шкільного навчання наступність у навчанні сприймати поетичні твори є важливим принципом формування вміння аналізувати й сприймати поезію. Так, перший цикл початкового навчання є підготовчим, у 3-4 класах така робота набуває нового літературознавчого змісту. Описана система роботи над поетичними творами з дотриманням засад наступності забезпечить послідовну зміну змісту навчання, рівномірний перехід від дошкільного періоду навчання до шкільного в навчанні сприймати лірику, розуміти її ідею, художню цінність, у формуванні самостійного й критичного мислення. Інтерес учнів до поетичних творів потрібно постійно цілеспрямовано розвивати, залучаючи дитину до читання поезій, зустрічей з поетами, самостійної поетичної творчості, оскільки поезія збагачує духовний світ особистості, має людинотворчий характер. Роботу над поетичними творами варто поєднувати з іншими видами художнього мистецтва.

Перспективним вважаємо дослідження новітніх методичних підходів до вивчення поетичних творів у Новій українській школі.

Література:

1. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля”. Тернопіль : ТОВ “Мандрівець”, 2017. 256 с.
2. Савченко О. Я. Типова освітня програма. 1-2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>. (дата звернення 21.04.2024).

3. Савченко О. Я. Типова освітня програма. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>. (дата звернення 21.04.2024).

4. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із ТПМ : нав.-метод. пос. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 208 с.

References:

1. Bilan, O. I. (2017). Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku "Ukrainske doshkillia" [Preschool Child Development Program "Ukrainian Preschool"]. Ternopil : TOV "Mandrivets" [in Ukrainian].

2. Savchenko, O. YA. (2022). Typova osvitnia prohrama. 1-2 klas. [Typical educational program. Grades 1-2]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>. [in Ukrainian].

3. Savchenko, O. YA. (2022). Typova osvitnia prohrama. 3-4 klas. [Typical educational program. Grades 3-4]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>. [in Ukrainian].

4. Cherednichenko, N.V. (2012). Pochatkovyi kurs navchannia ukrainskoi movy molodshykh shkoliariv iz TPM [Initial course of teaching the Ukrainian language to junior schoolchildren with severe speech disorders] : nav.-metod. pos. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].